

Dobos Barna

KÖNYV A SZABADSÁG FORMÁIRÓL

MARKÓ BÉLA: *AUTÓBUSZ KUFSTEINBA*. KALLIGRAM KIADÓ,
BUDAPEST, 2024.

A folytonosság és a töredezettség megverselésének vágyában foganhatott Markó Béla verseskötete, az *Autóbusz Kufsteinba*, amely noha látványosan ódzkodik attól, hogy a jelentős poétikai váltást képviselő *Bocsáss meg, Ginsberg* (2018) című kötethez képest új költői vállalásokat fogalmazzon meg, poétikai tétjét talán kár is lenne a megújulás imperatívuszának való megfelelésben keresnünk. Mert azt be kell látnia az olvasónak és kritikusnak egyaránt, hogy a Markó-(szabad)versek immár egy jól ismert mederben hömpölyögnek kötetről kötetre; elégikus szomorúságukat olykor bukolikus derű tarkítja, a kötetegészre mégis rányomja bélyegét az idő epikus áramlásának megtapasztalása és lejegyzésének, nyakon csípésének vágya, illetve a korlátok között kiteljesedő – verstani és emberi – szabadság tapasztalásának belátásai.

A két szonettel (*Életrajz szonettben; Halálrajz szonettben*) keretezett hat ciklus szabadversei a korábbi ismert témákat elevenítik fel: az öregedés és az elkerülhetetlen halállal való szembenézés elodázhatatlansága (pl. *Szerelmes anapesztyusok; Tettenérés; Tökéletes büntény; Tengersizem*), a családtagok anekdotikus meglevenítése (pl. *Verselemzés; Üres csupor; Tagadás*), a közelmúlt és a jelen közéleti eseményeire adott reflexiók (pl. *Közvers; Emmauszi vacsora; Belül maradni*), valamint a tudatos költő nyelvi-poétikai kommentárjai (pl. *Mai magyar; Belül maradni*).

Ami viszont izgalmas módon újrendezi a(z ismét) felmerülő témákat, az nem más, mint a kötet egészen végighúzódó, latens feszültséget magában hordozó bizonytalanság szóhoz juttatása. A versek együttese ugyanis a korábbi szerepekbe belefáradt lírai ego (ki)útkeresési próbálkozásaként is értelmezhető, mely során a már bejáratott költői (és politikusi, férji) identitáskonstrukciók, ismerős szerepek relativizálása, stabil rögzítési pontoktól történő eloldása sikeresen aknázza ki az e gesztusban rejlő – poétikai, politikai, sőt ideológiai – feszültséget. Markó versei túlmutatnak az öregedő

poéta szenvelgő, nosztalgiától vizenyős szemmel múltba révedő alakján, a szövegek híján vannak e hamis szentimentalizmusnak, kimért és elegáns módon adnak teret e töredezettségében és bizonytalanságában is határozott poétikának, amelyet az (ön)írónia – szintén minden mesterkéeltséget nélkülöző – felmutatása sikeresen megment a jelzett tematikus és poétikai kifulladásától.

A kötet verseinek tematikus ismertetését követően nem kerülhetjük el, hogy feltegyük a versgyűjtemény egésze kapcsán felmerülő kérdést: azzal, hogy a lírai én beismeri, már többször is elmesélte ezeket a történeteket („Ezt már kérdeztem többször is” – *Mai magyar*; máskor: „Írtam róla sokszor” – *Tagadás*), képes-e kivonni a kritika vitorlájából a szelet, s egyáltalán, ez mennyiben tekinthető költői hit- és színvallásnak, mennyiben lehet az ismétlést tetten érni a versek témái mellett azok poétikai szintjén; s végül mi menti meg a beszélőt és szövegeit az – unalomig – ismert témák előadásának ódiúmatától, s mitől nem válik mindez csupán költői szemfényvesztéssé?

A kérdésre megnyugtató választ e kritika keretein belül nem adhatunk, de ahhoz, hogy úgy a kötet egésze, mint az egyes szövegek poétikai mélységeibe pillanthassunk, induljunk ki a kötet címadó verséből, az *Autóbusz Kufsteinba* által felkínált metaforikus olvasási stratégiából. A vers megszületésének oka a hiány, az egykor volt valóság nyomnélkülisége, a múlt rögzítésének, s így a tovatűnő idő megállításának (szövegbe fagyasztásának) költői vágya. Az apropó triviális, mégis sokatmondó: a rendszerváltást követően Marosvásárhely Ausztriából olcsó, használt buszokat tudott szerezni, melyekről nem távolították el a Kufstein feliratot. Ezeket a buszokat a vers beszélője sokat látta, majd egyszer csak eltűntek, újakat vett helyettük a város.

Már a vers nyitánya felkelti az olvasói figyelmet: „Így igaz...”, a költő nem hazudik, nem hazudhat, csak az igazat mondja (még akkor is, amikor Hésziodosz óta tudjuk, a Múzsák az avatatlanoknak tarka hazugságokat énekelnek); s mi ez az igazság? A romániai rendszerváltás történelmi léptékű olvasata a Nyugat–Kelet szembenállását paradigmaticus módon kezelő felfogásban egy történelmi parabola felé vinné el a verset, ám ez a túlon túl didaktikusra hangolt történelmi lecke hamar a visszájára fordul. A nyugati világ talmi csillogása mégsem olyan fényes, a szabad világból ugyanis „(...) jött a demokrácia, és jöttek / hamarosan a használt autók is (...)”. S noha az „így igaz” formula határozott felütése még talán egy ideig kitart, amikor megérkeznek a használt autók, már nem olyan biztos, hogy a nyugati nyitás olyan fényes triumfus lesz: „Meg aztán jobb egy kissé viseltes Nyugat, / mint egy vadonatúj Kelet. Azt hiszem.” Az emlékező lírai én elbizonytalanodik,

már nem olyan magától értetődő a nyugati álom. Az „Azt hiszem” sor végére odaszúrt tömör kijelentése e részleges csalódottságnak, kezdődő kiábrándultságnak lesz tömör foglalata. A vers rétegei magukba foglalják a Kufstein révén megidézett Kazinczyt, a nyelvújítást, a magyar nyelv helyzetét Romániában, valamint a lírai magánnyelv, magánmitológia kimunkálásának vágyát. A költőelőd misztikus alakként lép színre: a buszon utazva alakja a helyiekre íródik rá (Nehéz felismerni. Olykor / egy kisfiú, máskor cigányasszony, néha / kucsmás parasztember. Álcázza magát), abszurdba hajló népmesei diskurzus indulna el, amit a buszok eltűntén megrendülő beszélő szakít félbe. Mivel éppen a Kazinczyt megidéző buszok hiánya készletre emlékezésre és írásra a költőt. „De / addig is el kellett ezt mondanom, mert / évek óta fel-felötlik bennem, hogy vers / lehetne belőle.” A potencialitás a megírás elszalasztásának fenyegető árnyékában fordul realitássá; Markó szövege önmagát performálja, színre viszi az emlékezés, az ihlet és az írás hármásának poétikai szimultaneitását. Az ontológiai és poétikai tét komolyságát egy újabb bizonytalansági tényező kezdi ki (látszólag), amely nem más, mint annak felismerése, vagy legalábbis a felmerülő gondolat, hogy az egész csak a lírai énnak volt fontos: „Most meg hirtelen attól félek, egyedül / nekem volt olyan fontos. Mint amikor / néhány pohár bor után úgy érzi az ember, / hogy zseniális ötletei vannak. Másnapra / aztán csak valami szégyenérzet marad, / semmi más.” A téma fontossága vagy éppen jelentéktelensége, valamint annak sikerült vagy éppen kudarcos megverselése termékeny feszültséget hagy maga után; nincs megnyugtató feloldás, csupán annak – mintegy gnómaszerűen egyszerű – felismerése, hogy „[c]supa vers a világ. Van járat mindenfelé”.

Noha a költeményben számos jelentésréteg íródik egymásra, a közelmúlt eseményei versbe szedve megmenekülnek a felejtéstől, ez a saját magával (is) vitázó szöveg minden dialektikus tömörsége ellenére nehezen tud kulcsszöveggként működni. A kötet tematikus sokszínűségében (csupán) egy a jól sikerült versek között, melyek közül zárásként érdemes az egyik költői hitvallást magában foglaló szöveget citálnunk. Markó markáns ars poeticája, a költők szerepéről gondolt véleménye a *Fény a verandán* című versben csúcsonyul ki. A költő és költeménye mint a fényes nappal is világító, halovány lámpa: „A költő dolga ennyi. Fényleni ott is, ahol / sokkal nagyobb fény van”, majd néhány sorral később így folytatja, „[c]sakis akkor lesz értelme a versnek, / ha Isten hirtelen haragjában eltakarja / előlünk a napot...” A nominális verseket megidéző felsorolással nyitó vers a hétköznapiok trivialitását, egy mindennapos tapasztalatot és élményt állít a lírai én istenélménye,

istenhite, valamint költői hitvallása mellé. A verset éppen ebből kifolyólag a kötet jobban sikerült szövegei között tarthatjuk számon, mivel e váratlan irányváltások és izgalmas tematikus feszültség mellett a klasszikus vátesz lángoszlopként népet vezető romantikus szerepét is képes úgy dekonstruálni, hogy azt a saját (öregedő, elgyengülő, de még kitartóan világító) attitűdjével össze tudja egyeztetni, a lerombolt tekintélyt nem hagyja ledöntve, sikeresen állít helyére egy saját, egyedi változatot, követésre érdemes mintát.

Markó Béla érett szövegekkel töltötte meg Kufsteinba tartó buszát, mely lírai utazásra örömmel hív meg minden versékért, a magyar nyelvért, melankóliába hajló, máskor felemelő filozófiai gondolatokért lelkesülő olvasót. A költő újabb verseitől, melyek gyakran merészkednek a kelet-közép-európai élet abszurd mezejére, éppen a téma, a kiábrándultság és a korántsem biztató jelennel való számotvetés miatt talán kicsivel több fekete humort, erősebb szatirikus megszólalást várhattunk volna – de ez valószínűleg alkatilag is távol áll a költőtől. Markó versei egységes képet és hangulatot tudnak felmutatni, azokat érdemes lassan, megfontoltan (újra)olvasni.